

CONSILIUL
JUDEȚEAN
BRAȘOV

MUZEUL
DE ARTĂ
BRAȘOV

Un Secol de Artă Brașoveană.

1815-1918

EDITURA
MUZEULUI DE ARTĂ BRAȘOV

Brașov | 2018

Cuprins

Argument Drd. Radu Popica	4
Arta Brașoveană (1815-1918) Drd. Radu Popica	5
Contribuții la istoria fotografiei brașovene (1842-1918) Camelia Neagoe	34
Catalog	63
Lista lucrărilor	109
Repere cronologice	114
Anexa I - Artiști activi la Brașov (1815-1918)	118
Anexa II - Ateliere fotografice active la Brașov (1842-1918)	122
Bibliografie selectivă	128

Arta Brașoveană (1815-1918)

Drd. Radu Popica

Brașovul a cunoscut de-a lungul secolului al XIX-lea un ritm susținut de dezvoltare economică, accelerat spre sfârșitul secolului. Progresele economice au influențat evoluția demografică, populația orașului crescând constant, de la 19.320 de locuitori în 1814 la 41.056 de locuitori în 1910.¹ Orașul s-a extins și s-a modernizat, construindu-se numeroase locuințe noi.² În cadrul procesului de modernizare urbană au fost demolate treptat o parte a fortificațiilor medievale (1835-1888), orașul dobândind un aspect modern.³ Dezvoltarea urbană, dinamismul economic și demografic au fost însoțite de o remarcabilă efervescență în plan cultural, manifestată prin intermediul activității numeroaselor societăți și asociații active la Brașov: „Societatea literară pentru îndrumarea culturală a poporului român” (1821), „Casina Română” (1835), „Reuniunea femeilor române” (1850), „Compania literară” (1862), „Reuniunea română de gimnastică și cântări” (1863), despărțământul Brașov și Trei Scaune al „Astreii” (1870), „Asociația pentru studii transilvane” (*Verein für Siebenbürgische Landeskunde*) etc.⁴

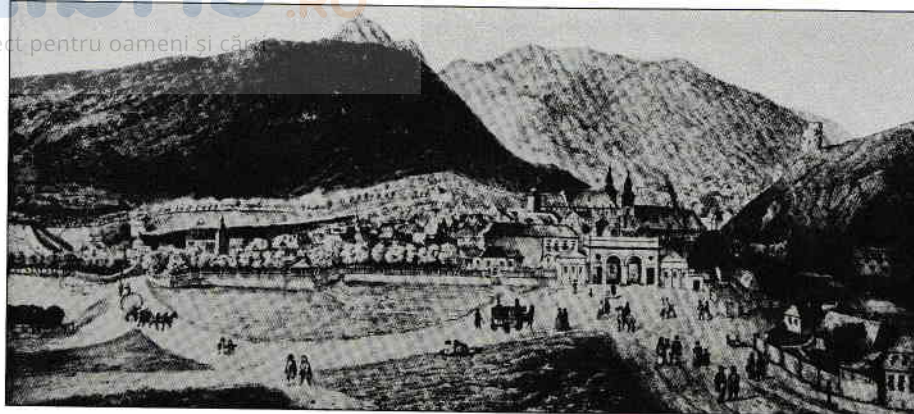
În secolul al XVIII-lea, la Brașov, și-au desfășurat activitatea mai mulți artiști: Stephan Schuller (?-1734), Johann Ölhan senior (?-1763), Johann Ölhan junior (d. 1784 ?), Joseph Ölhan (1741-1787), Joseph Mohr (1713-1784), Theodor Georg Fronius (1741-1824), Sigismund Rósa (?), Andreas Wismann (?) și Joseph Benjamin Barbenius (1754-1814), constituindu-se un centru artistic activ, dinamic, atractiv pentru artiștii sosiți din alte părți.⁵

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, numărul artiștilor activi la Brașov s-a diminuat semnificativ, din primele decenii ale secolului fiindu-ne cunoscută cu certitudine activitatea unui singur artist local, Georg Gottlieb Schnell (1791-1843)⁶, profesor de desen la Școala Medie Evanghelică începând din 1821, autor al unei serii

de cromolitografii⁷ destinate ilustrării manualului de desen pentru Școala Normală Superioară și Gimnaziul evanghelic „Honterus”⁸. **(Nr. cat. 58 și 59, il. p. 99)**

Din această perioadă se păstrează și veduta *Brașovul în vechime* (Il. 2, p. 6), lucrare datată în anul 1829. Nu există date cu privire la autorul lucrării, Fr.(iedrich) Georg Fuhrman, însă maniera naivă și stângăciile de desen indică un modest artist local. Interesul său se îndreaptă cu precădere spre descrierea topografică exactă, desenul fiind migălos și descriptiv, mergând până la anecdotice în redarea anumitor detalii.⁹

Artiștii călători, prezenți în oraș pentru scurte perioade de timp, dar și cei care s-au stabilit la Brașov, au satisfăcut în această perioadă cererea de portrete a publicului local, aflată în continuă creștere, odată cu afirmarea burgheziei. În primele decenii ale secolului al XIX-lea, în absența unor publicații care să reflecte actualitatea locală, informațiile referitoare la artiștii activi la Brașov lipsesc aproape cu desăvârșire. Din 1817 datează portretele negustorului brașovean Gheorghe Ioan¹⁰ și al soției sale, Ecaterina, (Il. 3 și 4, p. 7) operă a unui artist călător, rămas anonim.¹¹ După 1837, an în care apare *Siebenbürger Wochenblatt*¹², urmat la scurt timp de *Gazeta de Transilvania* (1838)¹³, cele două publicații și suplimentele (*Satellit des Siebenbürger Wochenblattes*, *Der Satellit* și *Foaie pentru minte inimă și literatură*) care le însoțeau au găzduit în paginile lor anunțurile prin care artiștii ajunși la Brașov își ofereau serviciile publicului local, dar și scurte articole referitoare la activitatea acestora.¹⁴ Artiștii călători sosiți la Brașov erau originari din München, Viena sau Pesta. Brașovul era pentru ei un popas pe drumul spre Țara Românească, spre București, sau o etapă dintr-un periplu prin orașele transilvănene. Reprezentanți minori ai academismului central-european,

Il. 1. Atanasie Istrătescu, *Brașovul în Transilvania* (1845)

Litografie, 45,7 x 64 cm

Atelier Szerelmey Miklós, Pesta

Reproducere după *Das Burzenland*, 1928, III, 1, il. 111

Il. 2. Fr.(iedrich) Georg Fuhrman, *Brașovul în vechime* (1829)

Acuarelă și tuș pe hârtie, 47,3 x 68,5 cm

Semnat și datat dreapta jos cu tuș, sub cadrul imaginii:

Fr. Georg Fuhrman: pinxit 1829

@ Muzeul de Artă Brașov, nr. inv. 252

Il. 3. Anonim, *Portretul negustorului Gheorghe Ioan*

Ulei pe pânză, 62 x 47,5 cm

Nesemnăt, nedatat

@ Muzeul de Artă Brașov, nr. inv. 1251

Il. 4. Anonim, *Ecaterina, soția negustorului Gheorghe Ioan*

Ulei pe pânză, 63 x 47 cm

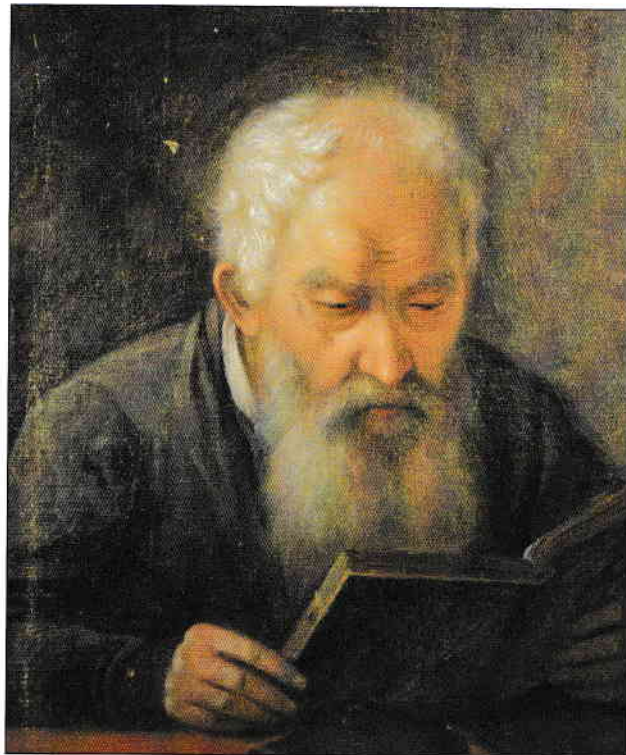
Nesemnăt, nedatat

@ Muzeul de Artă Brașov, nr. inv. 1252

erau atrași la Brașov de speranța de a găsi aici o clientelă numeroasă pentru lucrările lor, provenind din rândurile burgheziei săsești și a bogaților negustori români, dar și dintre reprezentanții protipendadelor din Principate aflați în trecere prin Brașov.¹⁵

Primul dintre acești artiști despre care avem cunoștință este Andreas Benedict Höflich (?), absolvent al Școlii de Artă din Nürnberg¹⁶, aflat la Brașov în 1838. Este urmat la scurt timp de Adalbert (Béla) Schaffer (1815-1871)¹⁷, a cărui activitate în oraș este documentată în anul 1839.¹⁸ Câțiva ani mai târziu a sosit la Brașov și Karl Diehl (?), „portretist din München”¹⁹, activ aici în anii 1842-1843.²⁰ Din 1842 până în 1852 s-a aflat în oraș Ludwig Schneider, pictor și profesor de desen.²¹ Aflat în oraș din anul 1845, pictorul Isidor Neugass (cca. 1780, Berlin - 1847 ?)²² a petrecut la Brașov câțiva ani (1845-1847), desfășurând o bogată activitate.²³ În vara anului 1847 s-a aflat în oraș, pentru scurt timp, pictorul vienez Johann Nepomuk Horrak (1815-1870)²⁴, faimos în epocă pentru portretele sale în acuarelă.²⁵ Tot în anul 1847 s-a găsit la Brașov și Wilhelm Berg (1807 ?- 1872)²⁶, artist stabilit în Transilvania, la Sebeș, specializat în portrete executate în tehnica ceroplastiei.²⁷ În perioada următoare, Brașovul a continuat să fie o etapă de popas pentru artiștii călători care străbăteau Transilvania, dintre aceștia fiindu-ne cunoscuți: Székely Bertalan²⁸ (1856), Ignaz Hirsch din Arad (1858)²⁹ și pictorii Döbrentei (?), Klement (?) și Décsey (?), prezenți în oraș în anii 1859-1864³⁰. În anii 1869-1871 a fost activ la Brașov Csillági / Csillági István (Ștefan).³¹

La mijlocul secolului al XIX-lea s-au stabilit la Brașov artiști care s-au integrat mediului artistic local pentru o perioadă mai îndelungată. Din 1840 s-a aflat în oraș Atanasie Istrățescu, artist originar din București cu studii la Pesta și Viena, despre activitatea căruia, la Brașov, avem informații până în anul 1868, fiind activ în domeniul portretisticii, peisagisticii și picturii bisericești.³² În 1847 a sosit la Brașov și pictorul Anton Fiala (1812-1863)³³. Artistul s-a integrat în comunitatea locală, în anul 1849 ocupând pentru un timp catedra de desen a Gimnaziului evanghelic „Honterus”. Deși a părăsit orașul în decembrie 1849³⁴, Anton Fiala a revenit frecvent în anii următori

Il. 5. Mișu Popp, *Tatăl pictorului (Ioan Popp Moldovan de Galați)*

Ulei pe pânză maruflată pe carton, 30,5 x 25,5 cm

Nesemnat, nedatat

@ Muzeul de Artă Brașov, nr. inv. 52

(1850-1861), fiind activ ca portretist, miniaturist, litograf, dar și în calitate de fotograf.³⁵

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea exemplul acestor artiști a fost urmat și de alții. Samuel Herter (1830-1880)³⁶ s-a stabilit din 1846 în Transilvania, activitatea sa fiind documentată la Brașov între anii 1853-1879 în calitate de pictor și fotograf. În anii 1858-1863 Eduard Fritsch (n. 1818-?) lucrează la Brașov, de asemenea, în calitate de pictor și fotograf.

Artiștii călători și cei stabiliți pentru o perioadă mai îndelungată în Brașov, au avut o contribuție importantă în

încurajarea interesului pentru artă în rândurile publicului local, pregătind terenul pentru artiștii brașoveni din a doua jumătate a secolului XIX. Prin intermediul lor, clasicismul academist, modulat de influența stilului Biedermeier și a romantismului, s-a impus ca orientare artistică dominantă în arta brașoveană, supremația sa rămânând necontestată până spre sfârșitul secolului al XIX-lea.³⁷

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea progresul picturii brașovene s-a datorat artiștilor locali: Constantin Lecca (1807-1887), Mișu Popp (1827-1892), Wilhelm Traugott Kamner (1832-1901), dar și Elena Mureșianu (1864-1924), prima femeie artist profesionistă din spațiul cultural românesc. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, arta brașoveană s-a diversificat, sculptura și grafica fiind bine reprezentate. Pe drumul deschis de Ioan Popp Moldovan de Galați (Il. 5, p. 8) și fiul său, Nicolae Popp, și-au desfășurat activitatea la Brașov: Traian Mureșianu (1864-1901), Friedrich Hermann (1841-1908) și Julius Klimofsky (?). Totodată, au funcționat institutele litografice: *Johann Gött & Sohn Heinrich* (1884-1893), *Johann Gottlieb Lehmann & Sohn Heinrich* (1889-1916) și cel al lui Leopold Beer (1877-1885).³⁸ Alături de activitatea institutelor litografice, grafica a fost reprezentată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea prin activitatea lui Mișu Popp și Wilhelm Traugott Kamner. Din creația lor s-au păstrat albume și caiete de schițe, dar și alte lucrări de grafică (litografii și desene). (Nr. cat. 60, il. p. 100) De asemenea, cei doi artiști s-au dedicat acuarelei. Ecourile documentarismului, resimțite și în creația celor doi artiști, s-au prelungit la Brașov până în ultimul deceniu al secolului XIX. Lui Josef Teutsch, profesor de desen la Școala Germană de Fete din Brașov, îi datorăm o serie de vederi asupra unor monumente istorice din sud-estul Transilvaniei printre care se numără și *Cetatea Râșnov, latura sudică* (Il. 6). De asemenea, lucrările poetului și istoricului de artă, Ernst Kühlbrandt (1857-1933)³⁹, reflectă o arie de preocupări asemănătoare.

Din scurta perioadă petrecută de Adalbert (Béla) Schäffer la Brașov se păstrează două portrete, *Portret de bărbat (Dimitrie G. Ioan)*⁴⁰ și *Portret de femeie (Elena G. Ioan)*⁴¹ (Il. 7 și 8, p. 10), lucrări de factură academică

Il. 6. Josef Teutsch, *Cetatea Râșnov, latura sudică*

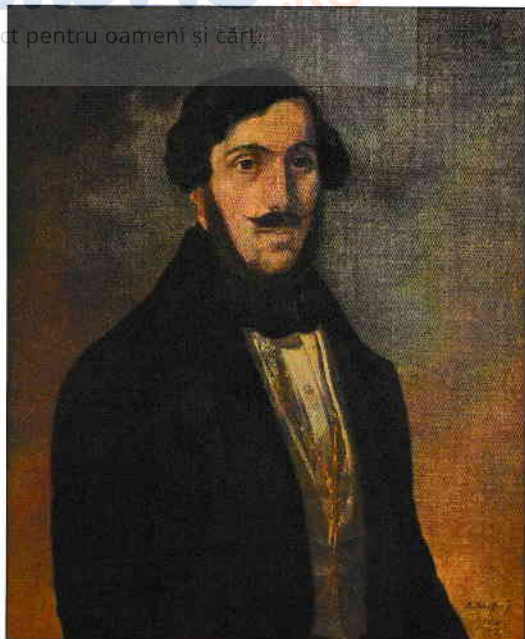
Laviu pe hârtie, 21,3 x 27,4 cm

Semnat în partea inferioară, dreapta, cu tuș:

Nach d. Nat. gezeich. v. Jos. Teutsch

@ Muzeul de Artă Brașov, nr. inv. 820

convențională, corectă, conturate pe un fundal indefinit de sugestie atmosferică, fără o scenografie elaborată. În intervalul 1830-1840 poate fi datat și *Portretul lui Oprea Țârcă* (Nr. cat. 3, il. p. 65), fruntaș de seamă al mocanilor săceleni, operă a unui artist călător rămas anonim. Oprea Țârcă (1780/1787 - 1871), născut într-o familie înstărită din Cernatul Săcelilor, s-a remarcat, în calitate de vechil al „Companiei Oierilor Săceleni” (1818-1822), ca apărător al drepturilor mocanilor săceleni și prin implicarea în Revoluția de la 1848, fiind ales în delegația desemnată de Adunarea Națională de la Blaj să prezinte Curții de la Viena memoriul adunării.⁴² Oprea Țârcă este înfățișat ca bărbat aflat la deplină maturitate pe fundalul unui peisaj pastoral, amintind de peisajul specific Țării Bârsei. Caracteristicile stilistice și compoziționale ale lucrării dovedesc familiaritatea artistului cu portretistica Biedermeier.⁴³ Unui artist rămas anonim îi aparțin și portretele lui Iacob și Sevastia Mureșianu (Nr. cat. 14 și 15

Il. 7. Adalbert (Béla) Schaffer, *Portret de bărbat (Dimitrie G. Ioan)* (1839)

Ulei pe pânză, 75 x 61 cm

Semnat și datat dreapta, jos: A. Schaffer p: 1839/6

@ Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov, nr. inv. 003

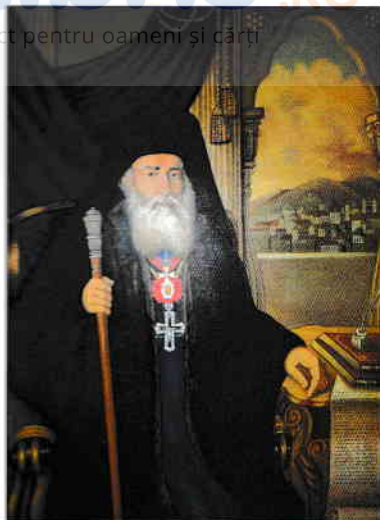

Il. 8. Adalbert (Béla) Schaffer, *Portret de femeie (Elena G. Ioan)* (1839)

Ulei pe pânză, 75 x 61 cm

Semnat și datat dreapta, jos: A. Schaffer p: 1839/6

@ Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov, nr. inv. 004

II. 9. Atanasie Istrătescu, *Portretul lui Hrisant Penetis* (1844)
 Ulei pe pânză, 127 x 97 cm
 Semnat și datat, dreapta jos, pe filacter: 1844 / Atanasie Istratescu
 @ Colecția muzeală a Mănăstirii Horezu (Hurezi)

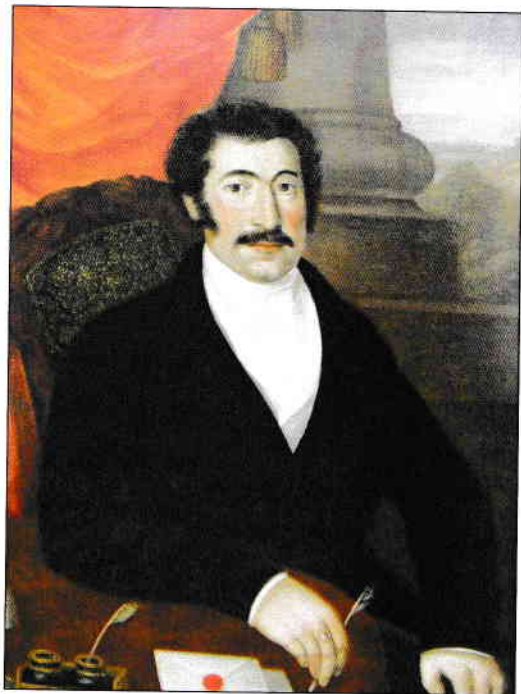
II. 10. Isidor Neugass, *Portretul lui Hrisant Penetis* (1846)
 Ulei pe pânză, 64 x 52 cm
 Nesemnat, datat: 1846
 @ Colecția muzeală a Mănăstirii Horezu (Hurezi)

II. 11. Isidor Neugass, *Portretul lui Ioan G. Ioan* (1846)
 Ulei pe pânză, 69,8 x 58,3 cm
 Nesemnat, nedatat
 @ Muzeul „Prima Școală Românească”

II. 12. Isidor Neugass, *Portret de boier* (1845)
 Ulei pe pânză, 64 x 52 cm
 Semnat și datat, mijloc, stânga, cu negru: Neugass fecit / a-u 1845.
 @ Muzeul Național de Artă al României, nr. inv. 2308

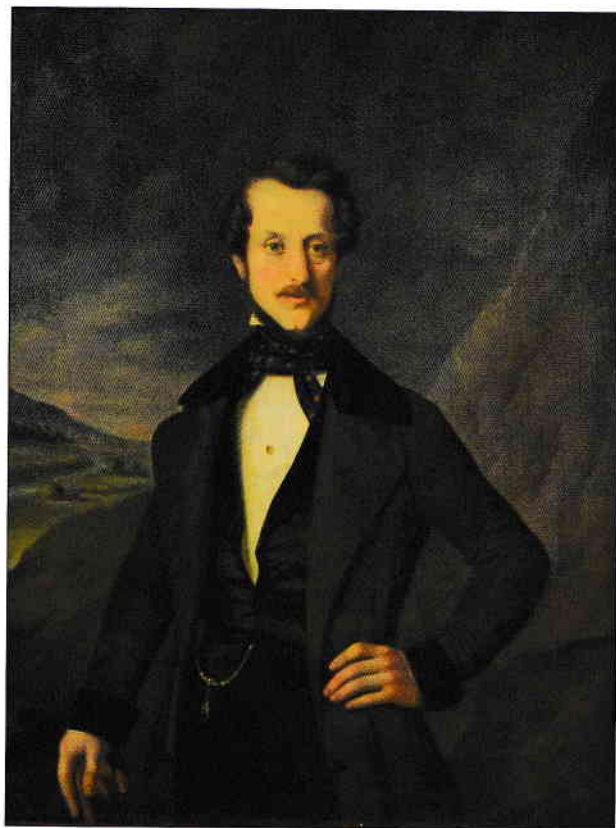
Isidor Neugass
Portret de bărbat
Nr. cat. 1

Isidor Neugass
Portret de femeie
Nr. cat. 2

Anonim
Portretul lui Oprea Țarcă
Nr. cat. 3

Constantin Lecca

Portret de bărbat (Petru Nică Locusteanu)

Nr. cat. 4

Constantin Lecca

Portretul Eufrosinei Lecca (Femeia cu evantai)

Nr. cat. 5